

УРОК 35 ОР

ТЕМА: ОСОБЛИВІ ВИМОГИ ДО ПАМ'ЯТОК З НАСТІННИМ ЖИВОПИСОМ

Перш, ніж приступити до реставрації будь-якого об'єкта, необхідно отримати завдання вищих компетентних організацій, після чого можна починати перший етап робіт, що включає дослідження живопису, її техніки, особливостей руйнування, стану зібраності і підготовки методики реставрації пам'ятника.

Починаючи роботу на об'єкті, необхідно знати історію реставрації цього об'єкту, історію і час створення розпису і проведення попередніх реставрацій.

Відомості про попередню реставрацію полегшують роботу реставратора, так як допомагають йому з'ясувати ті зміни, які зазнав пам'ятник, і отримати інформацію про матеріали, якими вони виконувалися під час попередніх поновлень і реставрацій, що важливо для глибокого і ретельного дослідження живопису і вибору матеріалів поточної реставрації.

Оскільки монументальний живопис тісно пов'язаний з будівельними матеріалами будівлі, в якому вона знаходиться, одним з найважливіших етапів є вивчення його температурно-вологісного режиму. Сезонні коливання температури і вологості (особливо вода у всіх трьох її агрегатних станах - лід, рідина, пара) важко б'ють на збереження настінного живопису. Вивчення температурно-вологісного режиму пам'ятника проводиться за результатами замірів в різні сезони року при різних погодних умовах і скупченнях відвідувачів, а також в різних частинах і рівнях приміщення.

Необхідно вивчити вологість стін, штукатурки на різній глибині від поверхні. Відбір проб для дослідження проводиться шляхом зондування в тих місцях, де це необхідно, але в найменш відповідальних ділянках живопису. Відбір проб для визначення вологості навколишнього повітря всередині пам'ятника проводиться за допомогою аспіраційного психрометра Асмана, психрометра Августа і ін.

Одночасно з вивченням температурно-вологісного режиму пам'ятника

ведуться роботи по дослідженню матеріалів живопису, штукатурного ґрунту і їх стану напочаток робіт. Виконується різного роду фотофіксація: при прямому освітленні, в ковзному світловому промені, звичайні і макрознімки ділянок живопису з характерним руйнуванням барвистого шару живопису, фіксація стану в інфрачервоних і ультрафіолетових відображених променях і люмінесценція.

Відбираються проби для вивчення складу штукатурки і барвистого шару. Характер штукатурного ґрунту визначається за виглядом, кольором, структурі, механічної міцності, пористості, мінералогічному і хімічному складом, а також засоленості.

Дослідження барвистого шару живопису проводиться для визначення природи, хімічного складу фарб, по можливості, їх пов'язує, а також зв'язку барвистого шару з фунтом; видів руйнування фарбового шару і причин, що викликають ці руйнування, зокрема, біологічних уражень живопису та ін.

Тільки після ретельного вивчення стану ґрунту і барвистого шару живопису можна приступати до підбору матеріалів для зміцнення, розчищення, дезінфекції та інших процесів консервації і реставрації. Перш ніж застосувати який-небудь новий матеріал безпосередньо в пам'ятнику, він повинен пройти певний цикл випробувань в лабораторних умовах. Матеріал, що вже зарекомендував себе у практичній реставрації, повинен пройти серію пробних випробувань у вступнику на реставрацію пам'ятнику, так як немає двох однакових об'єктів як за структурою, так і за особливостями режиму експлуатації.

Основна технологія зміцнення живопису і ґрунту розробляється шляхом постановки пробних укріплень різними матеріалами, різною технологією їх застосування і подальшої перевірки протягом тривалого часу (не менше року). Аналогічним чином підбираються матеріали для розкриття живопису з-під поверхневих забруднень і записів, якщо такі є, і матеріали для її дезінфекції.

Тільки після ретельно проведених експериментально-дослідницьких робіт може бути складена методика консерваційно-реставраційного процесу.

При складанні методики враховуються всі результати експериментів, всі

зауваження і консультації комісії або окремих фахівців.

Одночасно з процесом відпрацювання методики ведеться графічна фіксація живопису. Виробляються обміри інтер'єру пам'ятника і складаються обмірні креслення - розгортки по архітектурним членуванням пам'ятника - (барабан, арки, стіни і т. д.) в масштабі 1:20 або 1:10. На виготовлені креслення наносять контури зображення живопису. З готових креслень виготовляються копії в кількості, необхідній для подальшої роботи. На одному екземплярі відзначаються умовними позначеннями місця виконаних спеціальних фотофіксацій, місця відбору проб для дослідження, ділянки експериментальних консерваційно-реставраційних робіт і т. д.

В результаті завершення 1-го розділу робіт повинні бути оформлені такі матеріали:

1. Завдання і дозвіл на дослідження і визначення методики робіт.
2. Первинні матеріали по історії реставрації живопису.
3. Дані температурно - вологісного режиму.
4. Опис спеціальних досліджень і аналізів:
 - а) спеціальні види фотофіксації з додатком фотовідбитків;
 - б) аналізи штукатурки, барвистого шару, висолів, цвілевих утворень і т. д.
5. Протокол експериментальних консерваційно-реставраційних робіт.
6. Протоколи перевірки експериментальних робіт.
7. Висновки та консультації комісії і окремих фахівців.
8. Встановлена основна методика консерваційно-реставраційних робіт.
9. Картограма зображень настінного живопису і експериментальних робіт.

Опис стану живопису і штукатурки всіх розписів до реставрації має починатися звізуального огляду, в ході якого визначається характер руйнування фарбового шару, штукатурного ґрунту, і при необхідності, кладки.

Відставання штукатурки від кладки визначається постукуванням кінчиками пальців або спеціальним молоточком з гумовою прокладкою.

Виявлені місця відставань відзначаються на первинній картограмі, виготовленої для звіту до першого розділу. Туди ж спеціальними умовними позначеннями наносяться всіпомічені тріщини ґрунту, втрати його, що оголилися левкасні цвяхи і т.д.

Вивчається стан барвистого шару живопису, руйнування його, наявність поверхневих забруднень, пізніх записів, визначається наявність пліснявих і солевих утворень. Всі ці дані заносяться на первинну картограму певними умовними позначеннями.

Виконана чорнова картограма з усіма позначеннями виявлених дефектів копіюється на кальку і потім з неї виготовляється синька, яка і прикладається до опису.

Для того, щоб не перевантажувати картограму численними значками, робиться кілька картограм і нумеруються вони однією цифрою з літерним літером, наприклад, 1 і 1а. Паралельно з виконанням картограм складається технічний опис стану живопису до реставрації, яке ділиться згідно листам картограм, виконаним за сюжетами композицій, а іноді і за фрагментами композицій.

Окремо в кожній композиції описується стан зображення фону, архітектури, фігури і т.д.

Паралельно виконується фотофіксація, роль якої зводиться до фіксації стану живопису; фотовідбитки нумеруються і включаються в опис.

В результаті завершення другого розділу повинні бути оформлені:

1. Історична довідка.
2. Технічний опис стану живопису до реставрації по архітектурним членуванням сюжетів.
3. Анотовані фотографії.
4. Картограми.

В окремих випадках, коли реставрується об'єкт невеликий за розмірами, доцільно об'єднати перший і другий розділи документації під одним заголовком: "Проектно-дослідні роботи по реставрації монументального живопису", куди повинні бути включені всі перераховані вище матеріали.

ПРОЦЕС КОНСЕРВАЦІЙНО-РЕСТАВРАЦІЙНИХ РОБІТ ТА СТАН ЖИВОПИСУ ПІСЛЯ ЇХ ПРОВЕДЕННЯ

Під час виконання робіт на об'єкті обов'язково ведеться загальний щоденник щоденної роботи, де фіксуються всі проведені процеси, описується їхня технологія і матеріали, що використовуються, результати розкриття, зміцнення, спостережень за станом живопису і т. д.

Реставратор під час всього процесу реставраційно-консерваційних робіт пов'язаний з робочою картограмою, на ній умовними значками фіксуються всі проведені операції.

На картограми фіксуються всі додатково виявлені руйнування, які не могли бути виявлені в процесі дослідження живопису до реставрації (відкриті тріщини, фрагменти відставань штукатурки, пізні вставки, левкасні цвяхи, деструктування і розшарування штукатурки та ін.). Відзначаються всі просвердлені отвори для виконання ін'єкцій, фіксуються всі виконані роботи: зміцнення фунта, бортові обмазки, поповнення втрат фунта, закладення тріщин і левкасних цвяхів і інші операції.

Умовні позначення проведених процесів реставрації аналогічні позначення руйнувань, фактично змінюється лише їх назва. На картограмах фіксуються фактичні площі проведених робіт.

Наприклад, в картограми до реставрації певним значком позначається відставання штукатурного фунта від кладки, в картограми ж процесу реставрації цим же значком позначається місце зміцнення штукатурки методом ін'єкції, додатково точкою вказується місце, де було зроблено ін'єкційне отвір. Крім цього, вводяться і нові позначення, що відзначають виявлені розшарування, деструкцію штукатурки, пізні вставки нову штукатурку і живопис різного часу. Після закінчення всіх операцій процесу реставрації з робочою картограми робиться калька, з неї знімається синька процесу реставрації і підшивається до звіту. Якщо до реставрації з даного архітектурного членування (барабан, стіни, склепіння і т.д.) виконувалися дві або більше картограм, то в процесі реставрації ці ж картограми повторюються і нумеруються тими ж цифрами. Наприклад:

картограми №1 і №1а до реставрації і картограми №1 і №1а процесу реставрації. За записами в щоденнику і на картограма складається опис процесу реставрації живопису, при цьому необхідно строго дотримуватися тієї послідовності опису, яка була до реставрації, і порядок описуваних композицій.

В опис процесів реставрації необхідно вносити всі зміни і відхилення від основної методики консерваційно-реставраційних робіт, опис стану початкового барвистого шару в процесі розкриття з-під записів, всі матеріали, використовувані для проведення робіт, і технологію їх застосування. В описі процесу реставрації відзначаються всі місця виконаних тонувань, відтворень живопису, матеріали і манера тонування. Сюди ж необхідно включити всі акти і протоколи комісій і окремих фахівців, які розглядали стан живопису і пам'ятника в процесі робіт. Після закінчення процесу розчищення живопису необхідно провести аналіз початкової живопису і виконати опис стану її після розчищення. У ньому зазначаються всі зміни малюнка, колориту і манери живопису, знову відкриті фрагменти, залишки пізніших поновлень.

Паралельно в процесі реставраційних робіт і після їх завершення виконується фотофіксація з тих же місць і тим же способом, що була зроблена до реставрації в процесі робіт. (Анотовані фотографії додаються до звіту).

Складаються нові картограми. В основі їх лежать обмірні креслення, зроблені для складання первинної картограми до першого розділу. На них контуром наноситься малюнок живопису з усіма отриманими змінами і доповненнями, які було виявлено в процесі реставрації. Креслення перекладається на кальку, з неї виготовляється синька.

На цих картограмах повинні бути відзначені: живопис часу створення того чи іншого пам'ятника (XII, XIII, XIV, XV ст. і т. д.), час поновлення первинних розписів, пізні штукатурні вставки, при цьому вводиться новий значок, що позначає відтворення і тонування живопису, які виконуються на залишених штукатурних вставках без барвистого шару і на знову підведених штукатурних вставках. При реставрації клейового і масляного живопису, по ходу якої застосовується відтворення цілих ділянок оригіналу, необхідно докладати до документації ескізи, картони, копії, еталони.